

BOEKBESPREKING

Tromp, Paul. 2024. *In the Shadow of Secularization Theory: Neglected Issues in the Social-Scientific Study of Spirituality.*

Proefschrift Katholieke Universiteit Leuven, pp. 166.

Inge Sieben*

Afgelopen juni verdedigde Paul Tromp aan de KU Leuven zijn proefschrift 'In de schaduw van de seculariseringstheorie: verwaarloosde kwesties in de sociaal-wetenschappelijke studie van spiritualiteit'. De verwaarloosde kwesties die in de titel van zijn proefschrift genoemd worden, worden met gedegen kwantitatieve data en analyses onderzocht in vier empirische hoofdstukken, maar eerst stevig ingekaderd in de lijvige inleiding – het eerste hoofdstuk van het proefschrift. Daar wordt betoogd dat in de godsdienstsociologie de opmars van de seculariseringstheorie de studie naar de opkomst en groei van een postchristelijke 'New Age'-spiritualiteit – al dan niet opzettelijk – heeft gedwarsboomd, waardoor de vooruitgang van de discipline is beperkt' (p. 7, eigen vertaling). Dat is een boude stelling, die vraagt om een gedegen onderbouwing. Tromp tracht die te geven door te stellen dat de seculariseringstheorie (en haar aanhangers) zich alleen maar richt op het verval van religie. Volgens dit perspectief is religie, dat wil zeggen het traditionele christendom, op haar retour, waardoor de opkomst van New Age-spiritualiteit in wetenschappelijk onderzoek genegeerd is, of slechts gezien wordt als een tussenfase tussen een sterk religieuze context en een context waarin religie volledig is verdwenen. Tromp zet hier een tweede perspectief tegenover dat gaat over religieuze verandering en dat vooral gepropageerd wordt door critici van de secularisatietheorie. Dit alternatieve perspectief stelt dat religie verandert en dat nieuwe religies kunnen ontstaan, zoals de New Age-spiritualiteit die in dit proefschrift bestudeerd wordt.

De nadruk die Tromp legt op deze twee – in zijn ogen – onverenigbare perspectieven en de beschuldigende vinger die daarbij gewezen wordt naar één van die perspec-

---

* Tilburg University.

tieven zet de lezer van het proefschrift echter op een verkeerd been. Fundamentele vragen als 'Is New Age-spiritualiteit een vorm van religie?' worden immers niet beantwoord; de begrippen spiritualiteit en religie worden niet gedefinieerd. Ook het idee dat beide perspectieven hand in hand zouden kunnen gaan omdat ze trends beschrijven die gedreven worden door hetzelfde proces wordt nergens genoemd. In de literatuur wordt vaak genoemd dat modernisering samengaat met zowel secularisering als individualisering en Tromp had deze ontwikkelingen dan ook kunnen koppelen aan respectievelijk de afname van religie en religieuze verandering. Het tweede hoofdstuk geeft hier zelfs empirische aanwijzingen voor: aan de hand van gegevens van de European Values Study (1981-2017) wordt aangetoond dat er sprake is van zowel een afname van traditionele christelijke religiositeit als van religie in bredere zin (met andere woorden: inclusief een postchristelijke New Age-spiritualiteit). Daarbij is traditionele christelijke religiositeit veel sneller afgenomen dan religiositeit in bredere zin, waardoor niet-traditionele religiositeit een steeds groter deel is gaan uitmaken van het totale (en dus afnemende) aandeel religie in de West-Europese samenlevingen. Religie kan dus tegelijkertijd afnemen én veranderen.

Het derde hoofdstuk bouwt hierop voort door de bekende *believing without belonging*-theorie van Grace Davie te toetsen. Conform het seculariseringsperspectief kan een afname van de samenhang tussen *belonging* (vaak geoperationaliseerd door kerkgang) en *believing* (met name traditioneel christelijk geloof) als een teken van de de-institutionalisering van religie worden gezien. Aan de andere kant zou er ook sprake kunnen zijn van een spiritualisering van religie waarbij spirituele vormen van religie de meer traditionele christelijke religiositeit vervangen. De samenhang tussen spirituele religie en traditionele christelijke religie neemt in de sterkst gesecculariseerde landen af. Gegevens van opnieuw de European Values Study (1981-2008) bevestigen dit tweede perspectief, maar niet het eerste.

De uitkomsten van deze twee gedegen empirische hoofdstukken hangen wel sterk af van de wijze waarop traditionele christelijke religie en spirituele religiositeit gemeten worden. Opvallend daarbij is dat spiritualiteit in hoofdstuk drie gemeten wordt aan de hand van één enkele vraag uit de European Values Study, namelijk of men 'wel eens enkele ogenblikken voor gebed, meditatie of overpeinzingen of zo iets' neemt. Deze vraag zal zowel door traditioneel christelijke als door spirituele respondenten met 'ja' beantwoord worden, wat de vraag oproept waarom niet andere, in hoofdstuk twee wel meegenomen, vragen uit dezelfde survey gebruikt zijn. Tromp noemt in het algemeen het ontbreken van goede metingen van spiritualiteit in grootschalige vergelijkende surveyonderzoeken een grote limitatie voor het onderzoek naar ontwikkelingen in New Age-spiritualiteit. In het vierde hoofdstuk ontwikkelt hij daarom met coauteurs Anna Pless en Dick Houtman een nieuw meetinstrument voor

New Age-spiritualiteit, gebaseerd op zeven stellingen. Het uitgangspunt in dit hoofdstuk is dat mensen die zich als 'spiritueel maar niet religieus' identificeren, deze New Age-spiritualiteit zullen omarmen, terwijl de groep die zichzelf omschrijft als 'zowel religieus als spiritueel' trouw zullen blijven aan de christelijke religie en spiritualiteit daarom niet in New Age maar in christelijke zin zullen opvatten. De uitkomsten van de meting bij Nederlandse respondenten laat echter zien dat beide groepen evenveel affiniteit hebben met New Age-spiritualiteit, terwijl de respondenten die zich als 'religieus maar niet spiritueel' identificeren hier niet veel mee ophebben. Helaas blijft de lezer achter met vraagtekens bij het nieuwe meetinstrument: wordt hier echt New Age-spiritualiteit gemeten, of niet toch een bredere vorm van spiritualiteit, die ook christelijke spiritualiteit omvat?

In het vijfde hoofdstuk staat een laatste 'verwaarloosde kwestie' centraal: het genderperspectief dat volgens Tromp door aanhangers van de seculariseringstheorie genegeerd wordt, omdat die theorie gaat over 'mensen in het algemeen' (p. 30). Het hoofdstuk werpt de vraag op waarom vrouwen meer geneigd zijn tot New Age-spiritualiteit dan mannen. Tromp verbindt deze vraag helaas niet met de algemene genderkloof in religiositeit (een van de meest consistente bevindingen in de sociale wetenschappen, zoals Schnabel (2015) betoogt), maar zoekt de beantwoording in een specifiek, eerder psychologisch perspectief, namelijk dat van subjectivatie. Kort gezegd komt het erop neer dat vrouwen eerder relationele subjectivisten zijn, die hun welbevinden cultiveren in de context van persoonlijke ontmoetingen en relaties met andere mensen. Ze gaan dieper in op hun innerlijke leven, ook samen met anderen, en zullen zichzelf dus eerder als spiritueel identificeren, terwijl mannen eerder geïndividualiseerde subjectivisten zijn die meer extern gericht zijn en zich bijvoorbeeld richten op materieel succes. Aan de hand van Nederlandse gegevens laat Tromp zien dat dit subjectivatie-mechanisme inderdaad opgaat, maar dat de genderkloof in spiritualiteit klein is en dat er nog andere, tot nu toe onbekende, mechanismen een rol spelen.

Daarmee biedt dit proefschrift de lezer waardevolle inzichten, ondanks de stevige en polariserende stellingnames in de inleiding. Die inzichten liggen vooral in de empirisch beschrijvingen van ontwikkelingen in religie en spiritualiteit, die interessante vragen voor vervolgonderzoek oproepen. Om dat mogelijk te maken, steun ik Tromps oproep om meer hoogstaande kwantitatieve gegevens, al is en blijft het meten van spiritualiteit aan de hand van grootschalige surveys een complexe zaak.

Literatuur

Schnabel, Landon. 2015. "How Religious are American Women and Men? Gender Differences and Similarities." *Journal for the Scientific Study of Religion* 54, no 3: 616-622.